

ALACAKLARDA AMORTİSMAN

İsmail PAMUK^(*)Ezel GÖLLER^(**)

1 - GİRİŞ

Türk vergi sisteminde ticari ve zirai kazançların elde edilmesinde “tahakkuk esası” geçerlidir. Bir başka ifadeyle, alacağın miktar ve mahiyet itibarıyla kesinleşmiş olması vergiye tabi kazancın tespitinde gelir olarak dikkate alınması için yeterli olacaktır. Ticari ilişkilerde işlemlerin önemli bir kısmının vadeli olması ve güvenilir teminatlara bağlanmamasının bir uzantısı olarak işletmeler alacaklarının bir kısmını geçici olarak ya da süresiz olarak tahsil edememektedir.

Bu nedenle, Kanun koyucu tahsili şüpheli olan alacaklar için belli şartlar altında karşılık ayrılmasına ve bu yolla giderleştirilmesine, tahsili olanaksız hale gelen alacakların ise yine belli şartlar çerçevesinde zarar yazılmasına müsaade etmiştir. Vergi Usul Kanunu’nun (VUK) 322, 323 ve 324. maddelerinde ihdas edilen değersiz, şüp-

heli ve vazgeçilen alacaklar müesseseleri bu amaca yönelik yapılmış düzenlemelerdir.

Bu çalışmada alacaklarda amortismanın mevzuunu oluşturan “şüpheli alacaklar”, “değersiz alacaklar” ve “vazgeçilen alacaklar” ile ilgili temel hususlar açıklanmaya çalışılacak ve özellik arz eden hususlar bu bağlamda değerlendirilecektir.

2- ŞÜPHELİ ALACAKLAR

Ticari ve zirai kazancın tespitinde tahakkuka dayalı bir vergileme esasının benimsenmiş olması sebebi ile işletmeler satmış oldukları mal ve hizmet bedellerini tahsil etmeseler dahi hasılatlarına intikal ettirirler. Bu sebeple 213 sayılı VUK’un 323. maddesinde hangi alacakların şüpheli alacak sayılacağı belirtilmiş ve maddede belirtilen şartların sağlanması halinde mal ve hizmet bedellerinin tahsil edilememe riskinin ortaya çıktığı dönemde ilgili karşılıkların ayrılarak daha önce hasılat olarak kaydedilen tutarların iptal

(*) Vergi Müfettişi

(**) Vergi Müfettiş Yardımcısı

edilmesi sağlanmıştır. VUK'un şüpheli alacaklar başlıklı 323. maddesi şu hükümleri taşımaktadır.

"Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar,

2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar; şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli ticari alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal ettirilir."

VUK'un 323. maddesinden de anlaşılacağı üzere şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilmesi için bazı şartların oluşması gerekmekte olup bu şartlar aşağıda belirtilmiştir.

- Alacak, ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmalıdır.

- Şüpheli alacak ayrılabilmesi için bilanço esasına göre defter tutulmalıdır. Başka bir ifadeyle işletme hesabı esasına göre defter tutanlar bu uygulamadan faydalanamazlar.

- Karşılık ayrılacak alacağın vade tarihi geçmiş olmalıdır.

- Alacak, dava veya icra aşamasında bulunmalıdır.

- Alacak, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine karşın borçlu tarafın-

dan ödenmemiş, ancak dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olmalıdır.

- Alacak teminata bağlı olmamalıdır.

- Şüpheli alacak karşılığı, alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılmalıdır.

- Şüpheli alacak için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılmalıdır.

VUK'un 323. maddesinde şüpheli ticari alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilmesi hükmüne bağlanmış ve yine aynı maddede, teminatlı alacaklarda bu karşılığın teminattan geri kalan miktara inhisar edeceği belirtilmiştir. Tasarruf değeri, VUK'un 264. maddesine göre, bir iktisadi kıymetin işletme sahibi için arz ettiği gerçek değerdir. İşletmeler için şüpheli alacak karşılığı ayrılması ihtiyaridir. Karşılık ayrılması durumunda karşılığın hangi alacağa ait olduğu gösterilecektir.

Dava ve icra takibinin bizzat işletme tarafından yapılması gerekmektedir. Dava veya icra takibi dilekçesinin verilmiş olması o alacağın dava ve icra safhasına intikal ettiğini gösterir. İşletme tarafından bizzat dava veya icra takibi yaptırılmamış alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.

Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olan alacaklardan yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen tahsil edilemeyenler şüpheli alacak sayılmışlardır. Kanun, küçük alacağın tanımını yapmamıştır. Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacağın miktarı, alacağın tutarına, alacakla ilgili dava masraflarına ve işletmenin katlanacağı diğer giderler tutarına, işletmenin büyüklüğüne, alacağın işletme için önemine bağlı olarak değişecektir. Bu durumda söz konusu küçük alacağın miktarı her alacak için ayrı ayrı değerlendiril-

¹ rilmelidir . Protestonun noter aracılığı ile yapılması, yazı ile istemin taahhütlü mektupla veya noterce yerine getirilmesi gerekmektedir.

2.1- Şüpheli Alacaklar İçin Karşılık Ayırma İle İlgili Esaslar:

2.1.1- Alacak, Ticari veya Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır.

Ticari ve zirai kazançlardaki elde etmenin tahakkuk esasına bağlanmış olması nedeniyle, tahsil edilmemiş olsalar dahi alacakların hasılat sayılarak kazanca dahil edilmesi gerekmektedir. Alacağın şüpheli hale geldiğini kabul ederek karşılık ayrılmak suretiyle gider yazılabilmesi için söz konusu alacağın mutlak surette iş ve işletme ilgili olması ve faaliyetin normal icapları dahilinde doğmuş olması gerekmektedir. Yasal defterlere kaydedilmiş olsa bile işletmeyle ilgili olmayan veya işletmenin normal ticari ilişkisi sonucu doğmayan alacaklar şüpheli alacak uygulamasına konu edilemez.

Kanunların maksadını yansıtan temel metinler, kanun gerekçeleridir. Konuya ilişkin olarak VUK'un 323. maddesinde 2365 sayılı Kanun ile yapılan değişikliğin gerekçesinde; "Karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idame ettirilmesi ile ilgili olması, diğer ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir." ifadelerine yer verilmiştir.

Dolayısıyla daha önce hasılat olarak yazılmamış bir alacak için karşılık ayrılması mümkün değildir. Buna rağmen, özel alacaklarını tahsil edemeyen

bazı tacirlerin bunları ticari defterlerine ithal edip, sonradan karşılık ayırmak suretiyle matrahlarını düşürdükleri görülmektedir. Bu konudaki vergi kaybını ve ihtilafları önlemek için, karşılık ayrılacak alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması şartının madde metninde sarıh şekilde belirtilmesi uygun görülmüştür.

2.1.2- Bilanço Esasına Göre Defter Tutulması Gerekir.

VUK'un 323. maddesinde, şüpheli alacaklar için değerleme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilceği hüküm altına alınmıştır. Bu sebeple, şüpheli alacak uygulaması yapılabilmesi için, pasifte karşılık ayrılması gerekmektedir. Pasifte karşılık ayırmak olanağına sahip mükellefler ise, bilanço esasına göre defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleridir. Dolayısıyla işletme hesabı esasına göre defter tutanların karşılık ayırmaları mümkün değildir.

2.1.3- Alacağın Teminata Bağlanmamış Olması Gerekir.

VUK'un 323. maddesinin 3. fıkrasına göre; teminatlı alacaklarda şüpheli alacak karşılığı teminattan geri kalan miktara inhisar eder. Dolayısıyla alacağın teminatsız olması şüpheli alacak karşılığı ayırmanın ve gider yazmanın şartları arasında sayılmıştır. VUK'un 323. maddesine göre teminata bağlanmış alacaklar için karşılık ayrılmaz. Alacağın bir kısmı teminatlı ise ancak teminatsız kısım için karşılık ayrılabilir. Örneğin 220.000-TL'lik alacağın 120.000-TL'si için gayrimenkul ipoteği ihdas edilmiş ise, bu tutar için

¹ ÖZTÜRK Bünyamin, "Dönem Sonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2003, s.157

şüpheli alacak karşılığı ayrılmayacak, fakat geri kalan 100.000-TL'si için karşılık ayrılabilir.

VUK'da teminat tanımı yapılmamış ve teminat olarak kabul edilen değerler belirlenmemiştir. Kamu alacakları açısından nelerin teminat olarak kabul edilebileceği 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunu'nun 10 ve 11. maddelerinde sayılmıştır. Şüpheli alacak karşılığı uygulamasında da burada tanımlanan teminat kavramının esas alınması gerekir. Zikredilen Kanunun 10. maddesine göre; para, bankalar tarafından verilen teminat mektupları, Hazine Müsteşarlığınca ihraç edilen Devlet iç borçlanma senetleri veya bu senetler yerine düzenlenen belgeler, Hükümetçe belli edilecek milli esham ve tahvilat ile menkul ve gayrimenkul mallar teminat olarak kabul edilir. Aynı Kanunun 11. maddesinde ise 10. maddede sayılan teminatları sağlayamayanların muteber bir şahsı müteselsil kefil ve müşterek müteselsil borçlu gösterebilecekleri hükme bağlanmaktadır.

Teminat, borcun ödenmemesi halinde alacaklının uğrayacağı zararın karşılanması amacıyla alacaklıya verilen bir garanti niteliğinde olup, genel hukukta şahsi ve ayni olmak üzere iki farklı başlık altında ele alınmaktadır.

Ayni teminatta, borçlu veya diğer bir üçüncü kişi, borçlunun borcunu ödeyeceğine dair menkul rehni veya gayrimenkul ipoteği şeklinde bir teminatta bulunmaktadır. Şahsi teminat ise, kefalet olarak da adlandırılmakta ve bu tür teminatta üçüncü bir kişi asıl borçlunun borcunu ödeyeceğini, ödenmemesi durumunda söz konusu borcu kendisinin üstleneceğini taahhüt etmektedir. Kefalet, 6183 sayılı Kanunu'nun 11. maddesinde teminat olarak

sayılmakta ve kefalete bağlı alacaklar şüpheli alacak uygulamasında teminatlı alacak olarak değerlendirilmektedir. Buna göre alacaklı aynen asıl borçlu gibi doğrudan kefile müracaat edebilme hakkına sahiptir. Bu itibarla kefalete bağlı alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılmaz. Ancak dava ve icra takibi yapılmasına rağmen asıl borçlusundan tahsil edilemeyen alacağın, kefilden de tahsil edilememesi durumunda, karşılık ayrılabilmesi için asıl borçludan sonra kefil hakkında da takibat yapılmış fakat buna rağmen alacağın tahsil edilmemiş olması gerekmektedir.

Şüpheli alacak ayrılabilmesi için, şirket borçlarından müteselsil sorumlu olan şahıs ortaklıklarında her bir ortak da ayrıca takip edilmelidir. Örneğin, kollektif şirketin kefaletiyle teminat altına alınan alacaklara ilişkin şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için; esas borçlu yanında kollektif şirket tüzel kişiliği ve ortakları hakkında takip yapılması fakat buna rağmen alacağın tahsil edilmemiş olması gerekmektedir. Adi ortaklıklardan olan alacaklar dolayısıyla şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için ortaklardan her biri hakkında kanuni takip yapılması ve takiplerin semeresiz kalması gerekmektedir.

Teminat uygulamasında, bankaların kredi veya diğer alacaklarından doğmuş veya doğması muhtemel zararları için ayıracakları karşılıklarda durum farklıdır. Özel karşılık uygulamasında, bankaların bir alacağı için teminat gösterilmişse, bu teminatın, ilk olarak "Bankalarca Karşılık Ayrılacak Kredilerin Ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi Ve Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Esas Ve Usuller Hakkında Yönetmelik"²te ön-

² 30.06.2001 Tarih ve 24448 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

görülen dört ayrı teminat gruplarından hangisine girdiği tespit edilecektir. Daha sonra bu teminat, ait olduğu grubun dikkate alınma oranına göre değerlendirilecektir. Teminatların değerlendirilmiş tutarları belirlendikten sonra bu tutar alacak tutarından düşülecek ve daha sonra özel karşılığa tabi alacak tutarı tespit edilecektir .

VUK'un 323. maddesi uyarınca alacağın şüpheli olup olmadığı değerlendirme günü itibariyle belirlenir. Teminata bağlanan alacaklarda, değerlendirme günü itibariyle teminat tutarı belirlenir ve teminatın karşılayamadığı kısım olursa bu kısım için karşılık ayrılır. Eğer değerlendirme günü itibariyle teminatın tutarı belirlenmezse, alacağın ne kadarının teminatsız kaldığı bilinmeyeceğinden kısmen de olsa karşılık ayrılamaz. Bu nedenle değerlendirme gününde değerlemeye tabi olan alacaklardan ne kadarının teminatl, ne kadarının teminatsız olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

2.1.4- Alacak Dava veya İcra Safhasında Bulunmalı ya da Yapılan Protestoya veya Yazı İle Bir Defadan Fazla İstenilmesine Rağmen Borçlu Tarafından Ödenmemiş ve Dava ve İcra Takibine Değmeyecek Derecede Küçük Olmalıdır

VUK'un 323. maddesi hükmü uyarınca, şüpheli alacak karşılığı ayrılması için gerekli şartlardan biri de alacağın dava veya icra safhasında olmasıdır. Mahkemeye dava, icraya takip dilekçe-

sinin verilmiş olması, alacağın dava ve icra safhasına intikal ettiğini gösterir. Ancak, dava ve icra için, şekli bir müracaatın yapılmış olması şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için yeterli olmayacaktır. Aynı zamanda dava ya da icranın ciddi şekilde takibi gereklidir. Danıştay 3. Dairesinin 10.06.1987 tarih ve E.1986/2768, K.1987/1552 sayılı kararında; icra takibinin ciddi olarak takip edilmemesi nedeniyle dosyası takipten düşen alacağın şüpheli alacak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir.

Öte yandan yine VUK'un 323. maddesine göre, dava ve icra takibine değmeyecek kadar küçük olan alacaklar için karşılık ayrılması imkanı da bulunmaktadır. Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük olmasından ne anlaşılması gerektiğine yönelik bir ölçüt bulunmamaktadır. Bu yüzden her olay kendine özgü koşullar içerisinde değerlendirilmelidir. Burada alacak tutarına, alacakla ilgili dava masraflarına ve işletmenin katlanacağı diğer gider tutarına, işletmenin büyüklüğüne ve alacağın işletme için önemine bağlı olarak değişecektir .

Alacağın küçük olması, dava ve icra takibi için harcanacak tutarın alacağın tutarından büyük olmasını ifade eder. Bu türden küçük alacaklar için karşılık ayrılabilmesi için diğer koşul ise, borçlunun protesto edilmesi veya alacağın yazı ile bir defadan fazla istenilmiş olmasıdır. Protesto, senetli alacakların vadesinde ödenmemesi

³ DURAK Gündoğan, "Şüpheli Alacakların Giderleştirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi", Yaklaşım, Sayı:169, 2007, s.97,98

⁴ ÖZTÜRK Bünyamin, ÖZER Mustafa, "Dönem Sonu Envanter ve Değerleme İşlemleri", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2003, s.91

halinde borçlunun noter aracılığı ile ödemeye çağrılmasıdır. Normal vadede ödenmeyen senet-siz alacakların şüpheli sayılabilmesi için, alacak isteme yazısının en az iki defa taahhütlü olarak gönderilmiş olması zorunludur⁵. Burada yazı ile bir defadan fazla istenilmesine Kanunda bir şekil şartı getirilmemiştir. Yazı ile borcun bir defadan fazla istenildiğinin ancak posta makbuzları veya protesto örnekleri veya alındıları ile kanıtlanabilmesi ve başka bir şekilde bu iddianın doğrulanma olanağının bulunmaması sebebiyle yazıların iadeli taahhütlü olarak posta kanalı ile gönderilmesi gerektiğinin kabulü gerekmektedir.

Danıştay 4. Dairesinin 25.12.1984 tarih ve E.1982/4982, K.1984/4669 sayılı kararında; dava veya icra takibine değmeyecek kadar küçük alacakların takibi için yazılan yazıların taahhütlü olarak gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir.

2.2- Şüpheli Alacak İle İlgili Özellik

Arz Eden Durumlar

2.2.1- KDV İçin Karşılık Ayrılması

Konu ile ilgili düzenleme 334 Sıra No'lu VUK Genel Tebliğinde yapılmış ve hesaplanan KDV için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesine hükmedilmiştir. Adı geçen Tebliğ'de; "katma değer vergisinin ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacak" olduğundan bahisle VUK'un 323. maddesinde belirtilen şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemlerde kayıtlarına girmesi ve

KDV beyannamelerine beyan edilmesi halinde karşılık ayrılacağı belirtilmiştir.

Bu itibarla KDV'den kaynaklanan alacak için şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilmesi; 323. maddede belirtilen şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacaktır.

Elbette, Tebliğde yapılan bu düzenlemeye katılmak mümkün değildir. Zira bu düzenleme, şüpheli alacak karşılığı ayırmanın esaslarına ve gerekçesine uygun değildir. Şüpheli alacak ayırmanın temelinde, tahakkuk esası yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, tahakkuk esası gereği, alacak tahsil edilmese dahi kesinleştiği anda gelir kaydedilmektedir. Daha sonra bu alacağın tahsil edileme ihtimali doğarsa, tahsil edilmeden gelir kaydedilen alacak için şüpheli alacak karşılığı ayırmak suretiyle giderleştirme imkanı verilmektedir. KDV gelirin teşekkülünde bir etkide bulunmamaktadır. Dolayısıyla gelirin oluşmasında etkisi bulunmayan bir unsur için şüpheli alacak karşılığı ayrılmasına imkan verilmesi doğru bir uygulama değildir. Zikredilen Tebliğde KDV için şüpheli alacak ayırmanın gerekçeleri kabul edildiğinde, bu kez verilen avanslar için de şüpheli alacak karşılığı ayırmanın önünde herhangi bir engel kalmamaktadır. Durum KDV dışında kalan diğer dolaylı vergiler açısından da aynıdır. Buna göre Tebliğ'de yapılan düzenlemeden hareketle, özel tüketim vergisi (ÖTV) için de şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu süreç, bir yanlıştın başka yanlışlara yol vererek sürüp gitmesi ihtimalini yaratmaktadır.

⁵ ÜREL Gürol, "Güncel Vergi Usul Uygulaması", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007, Ankara, s.793

2.2.2- İflas ve İflasın Ertelenmesi**Hallerinde Şüpheli Alacak Uygulaması:**

Borçlunun iflas etmesi, alacağı değersiz hale getirmemektedir. İcra İflas Kanunu'na göre, borçlunun iflas etmesi borcun ödenmeyeceği anlamına gelmez. İflas, alacağın takip ve tahsil yollarından biridir. İflas ile birlikte münferit icra takipleri durur. İflasın açılmasından önce, müflis aleyhine başlamış olan takipler, iflasın açılmasıyla durur ve iflasın kesinleşmesiyle bu takipler düşer.

Alacaklılar sadece, alacaklarını iflas masasına kaydettirme ve masanın tasfiyesinden sonra sıralarına göre alacaklarını tahsil etme hakkına sahiptir. İflas masasına kaydın yapıldığı yılda, alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Ancak iflas masasının çalışmaları sonucunda, nakde çevrilebilen tüm varlıklara rağmen alacak tahsil edilemediyse ve borçlunun iflas kararı mahkemece ilan edildiyse, artık bu alacak değersiz alacak sayılmalıdır.

İflasın ertelenmesi, borca batıklık durumunda olan bir sermaye şirketi veya kooperatifin durumunun iyileştirilmesini sağlayan iflas hukuku müessesidir. İflasın ertelenmesi uygulamasında alacaklıların zarar görmemesi için alınması gereken tedbirler İcra İflas Kanunu'nun 179/a ve 179/b maddelerinde düzenlenmiştir. Mahkemenin erteleme kararı üzerine borçlu aleyhine 6183 sayılı Kanun'a göre yapılan takipler de dahil olmak üzere hiçbir takip yapılamaz ve evvelce yapılmış takipler durur. Ertelme süresi bir yıldır. Ancak süreler kayyım raporu doğrultusunda mahkeme tarafından uzatılabilir. Fakat uzatma

süreleri toplamı dört yılı geçemez. Faizler ertelme süresince işleyecek olup mevcut rehinle karşılanamayacak faizlerin de teminata bağlanması zorunludur. İflası ertelenen bir işletmeden olan ve vadesi geçtiği halde tahsil edilemeyen bir alacak için dava ve icra yoluna gidilemeyecektir. Burada iflası ertelenen işletmeden alacaklı olan işletmeler adına mahkeme, borçlu işletmeye borçlarını ödemesi için vade uzatma imkanı sağlamıştır. Alacaklının şüpheli alacak uygulamasına ilişkin dava ve icra aşamasına gidememesi nedeniyle iflası ertelenen işletmeden vadesi geçmiş alacak için şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılabilir .

İflası ertelenen bir tacirden olan alacakların ileriye dönük olarak tahsilinde bir şüphe değil, tam tersine olumlu yönde bir beklenti vardır. Alacak aslının güvence altında olup olmadığı ve hesaplanması gereken faiz tutarı iflas erteleme süresi sonunda verilecek iflas veya iflas etmeme kararına bağlıdır.

2.2.3- Şüpheli Alacak Karşılığının**Ayrılacağı Dönem**

Bir alacağın, gerekli koşulların varlığı halinde şüpheli alacak olarak kabul edilip karşılık ayrılabilmesinin yanında bu nitelikte bir alacağa hangi dönemde karşılık ayrılması gerektiği önem arz eden bir husustur.

VUK'un 174. maddesinde düzenlenmiş olan "hesap dönemi" kavramı ile söz konusu kavrama ilişkin diğer Vergi Kanunlarında yer alan düzenlemelerin mutlak suretle göz önünde bulundurulması ve mükelleflerin vergiye tabi kazançlarının

⁶ KÜÇÜK Muzaffer, "İflasın Ertelenmesi Şüpheli Alacak Karşılığı Ayırmayı Engeller mi?", Vergi Dünyası, Sayı:339, 2009, s.41

tespiti sırasında, her bir hesap döneminin ayrı ayrı dikkate alınması yasal bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. 1 Seri No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde "İşletmenin sürekli-liği kavramı uyarınca sınırsız kabul edilen ömrünün belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanması" şeklinde tanımlanmış olan dönemsellik kavramı ile bu kavramın VUK'daki izdüşümü olarak kabul edilmesi mümkün olan "hesap dönemi" ifadesi ile 5520 sayılı KVK'nın 6'ncı maddesinde, kurumlar vergisinin, mükelleflerin bir hesap dönemi içerisinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanacağı hususu, VUK'un değerlemeye ait hükümleri göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir.

VUK'un 323. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir" hükmü ile alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre karşılık ayrılmasına imkan tanınmıştır. VUK'un 259. maddesinde, değerlemede, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetlerin esas tutulacağı hükmüne yer verilerek; değerlemede, işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin, vergi matrahının hesaplanacağı tarih itibarıyla haiz oldukları değerlerinin esas alınması öngörülmüştür.

Diğer yandan, vadesi gelmemiş ve kanuni yollara başvurulmamış alacaklar için karşılık ayrılamaz. Bu durumda vadesinde ödenmeyen alacaklar kanuni yollara hangi dönemde başvurul-

muşsa alacak o dönemde şüpheli hale geleceğinden, karşılık da söz konusu dönemde ayrılacaktır. Alacağın vadesi ile kanuni yollara başvurulması farklı dönemlere rastlarsa, karşılık vadenin dolduğu yılda değil, gerekli kanuni şartın sağlandığı yılda ayrılacaktır. Şüpheli alacak karşılığı ayrılması ihtiyaridir. Dolayısıyla zamanında ayrılmayan bir karşılığın daha sonraki dönemlerde ayrılması söz konusu olamaz. Bu çerçevede; VUK'un 323. maddesi uyarınca alacakların şüpheli hale geldikleri yılın sonunda tasarruf değerlerine göre karşılık ayrılabilir.

VUK'un 3. maddesine göre, vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder. Lafzın açık olmadığı hallerde vergi kanunlarının hükümleri, konuluştaki maksat, hükümlerin kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle olan bağlantısı göz önünde tutularak uygulanır. Şüpheli alacaklara ilişkin hükümler, Kanun sistematigi içerisinde VUK'un "Değerleme" başlıklı 3. kitabının "Amortismanlar" başlıklı 3. kısmının ikinci bölümünde "Alacaklarda ve Sermayede Amortismanlar" başlığı altında düzenlenmiştir. Bu kısımda yer alan düzenlemeler göz önünde bulundurulduğunda, amortisman müessesinden yararlanıp yararlanılmayacağı mükelleflerin ihtiyarına bırakıldığı ve her yıla ilişkin amortismanın, ancak o yıla ait değerlemede nazara alınabileceği açıktır.

Nitekim Danıştay 4. Dairesinin konuyla ilgili vermiş olduğu kararlar genellikle şüpheli alacak karşılığının alacağın şüpheli hale geldiği yıl ayrılması gerektiği yönündedir. Buna karşılık Danıştay 4. Dairesi 02.05.1991 tarih ve E.1988/4658,

⁷ ERKEN Senem, AKER Hafize, "Şüpheli Alacaklar Karşılıkları ve Muhasebeleştirilmesi", Vergi Raporu, Sayı:111, 2008, s.67

K.1991/1627 sayılı kararında; VUK'un 323. maddesinde, alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılmasının zorunlu kılan bir hükmün yer almadığı, alacağın maddede öngörülen şartlara sahip olup olmadığının önem taşıdığı, dönemin değişmesi ile alacağın şüpheli hale geldiği dönemin değişmesinin yeni değerlendirme günlerinde de tasarruf değerini koruyacak alacak için karşılık ayrılmasını önlemeyeceği gerekçesi ile karşılığın alacağın şüpheli hale geldiği dönemi izleyen dönemlerde de ayrılabilmesi yönünde hüküm tesis etmiştir.

2.2.4- Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Olan Alacaklar

Kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için karşılık ayrılıp ayrılmayacağı konusu uygulamada tartışılan bir konu olmakla beraber, karşılık ayrılmayacağı yönündeki görüş ağırlık kazanmaktadır.

Kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklara karşılık ayrılmayacağını savunanların temel dayanak noktası kamu idarelerinden olan alacağın tahsil edilememesinin söz konusu olamayacağıdır. Bu şekildeki alacaklar devletin bit tür teminatı altındadır .

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre, kamu idare ve müesseselerinden olan alacaklar için karşılık ayrılabilir. Zira VUK'un 323. maddesinde bir alacağın şüpheli alacak olarak değerlendirilebilmesi için gerekli şartlar sayılırken, borçlunun statüsüyle ilgili herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Dolayısıyla, diğer şartları sağlamak koşuluyla, kamu kurum ve kuruluşlarından olan ala-

caklar için de şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Nitekim Danıştay 4. Dairesinin 07.05.1997 tarih ve E.1995/8216, K.1997/1717 sayılı kararında; kamu idarelerinden olan alacaklar için karşılık ayrılabilmesi belirtilmiştir.

2.2.5- Yabancı Para Cinsinden Alacakların Durumu

Yabancı para cinsinden olan alacakların değerlendirilmesi VUK'un 280. maddesinde düzenlenmiştir. Yabancı para cinsinden olan alacaklar borsa rayici ile değerlendirilir. Yabancı paranın borsada rayici yoksa değerlemeye uygulanacak kur Maliye Bakanlığınca tespit olunur.

Yabancı para cinsinden şüpheli alacaklarında hesap dönemi sonunda diğer alacaklar gibi değerlendirilmesi gerekmektedir. Değerleme sonunda kur farkı geliri oluştuğunda bu tutar bir yandan gelir yazılırken, öte yandan karşılık ayrılmak suretiyle zarara intikal ettirilebilecek ve sonuçta değerlemeye bağlı gelir ve gider oluşmayacaktır. Değerleme sonucu kur farkı gideri oluşması halinde ise daha önce ayrılmış bulunan karşılık tutarı azaltılmak suretiyle işlem nötr hale getirilecektir.

2.2.6- Yurtdışından Olan Ticari Alacaklar

Borçlusu yurtdışında olan alacaklarda şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için alacakla ilgili olarak borçlunun mukimi olduğu ülkede icra takibine başlanmış olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle yurtdışında olan kurum ve kişilerden olan alacaklar için, ilgili ülkede icra takibi yapılmadan Türkiye'de icraya başvurarak karşılık ayrılması mümkün değildir.

⁸ ÜREL Gürol , a.g.e., s.790

Yabancı parayla olan bir alacağın şüpheli alacak niteliği kazanıp karşılık ayrılabilmesi için hem VUK hem de 32 sayılı Türk Parasını Kıymetini Koruma Hakkında Karara ilişkin 91-32/5 Tebliğde aranılan şartların bulunması gerekmektedir. Tebliğin belirtilen maddesinde, itilaf nedeniyle dava açılması mücbir sebep olarak kabul edilmiş, ancak bu durumun ispat edilebilmesi için; yurtdışından sağlanacak belgelerin dış temsilcilliğimizce onaylanması veya Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı çerçevesinde hazırlanan Yabancı Resmi Belgelerin Kaldırılması Sözleşmesi hükümlerine göre onaylanmış olması koşulu getirilmiştir.

Örneğin Türkiye’de başlatılan icra takibine ilişkin icra evrakı yurtdışında bulunan borçluya gönderilmiş olsa bile, bu takibe ilişkin evrak alacak talep yazısından öte bir hukuki anlam ifade etmeyecektir. Dolayısıyla yurtdışından olan alacak için ilgili ülke icra mevzuatı uyarınca icra takibine başlanılmadan şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılamayacaktır.

2.2.7- Alacağın Temliki Durumunda Şüpheli Alacak Karşılığı:

Alacaklıya; alacak hakkını üçüncü bir şahsa devretme imkanı veren “alacağın temliki” müessesesi Borçlar Kanunu’nun 162 ve 172. maddeleri arasında tanzim edilmiştir. Alacağın temliki, yeni bir alacak doğurmaz; mevcut bir alacağın alacaklısı yerine başka bir alacaklıyı ikame eder.

213 sayılı VUK’un 323. madde hükümleri uyarınca şüpheli alacak karşılığı ayırmak için alacağın şüpheli hale gelmesi bunun için de davanın doğru kişiye açılması gerekmektedir. Temellük eden kişinin, alacağın temliki sözleşmesinin şartlarının gerçekleşmemesi nedeniyle hü-

kümsüz olduğu durumda, vergi kanunlarına göre; temlik eden aleyhine dava açmadan şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi mümkün değildir. Temlik eden, temlik sözleşmesinde borçlunun aczini taahhüt etmişse; temlik sözleşmesi, bir teminat niteliği taşıyacaktır. Bu nedenle VUK hükümlerine göre şüpheli alacak karşılığı ayrılamayacaktır.

2.2.8- Sipariş Avanslarının Şüpheli Alacaklar Karşısındaki Durumu:

Avans, mal veya hizmetin alımından önce bu mal veya hizmetin bedeline mahsuben yapılan ödemedir. VUK’un 323. maddesinde şüpheli hale gelen alacak için ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili olması koşuluyla karşılık ayrılabilceği hüküm altına alınmış ve bu maddeye ilişkin 30.12.1980 tarih ve 2365 sayılı Kanunun gerekçesinde; karşılık ayrılmak suretiyle zarara intikal ettirilecek alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş olması gerektiği açıklanmıştır.

Mal alımı için verilen avanslardan doğan alacaklara, şüpheli alacak ayrılması mümkün bulunmamaktadır. Çünkü mal teslimine yönelik olarak verilen avanslar, daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmemiştir.

2.2.9- Hatır Senedinden Kaynaklanan Alacaklar:

Gerçek bir alışverişe dayanmayan ve amacı işletmelerin finansman ihtiyacını karşılamak olan hatır senedi ve çekleri, işletmenin faaliyeti sonucu doğmamaktadır. Her ne kadar işletmelerin muhasebe kayıtlarında görülseler dahi bunlar işletmenin ticari veya zirai kazancını elde etmesi için yapılan bir mal satışı veya hizmet ifası sonu-

cu ortaya çıkmamışlardır. Dolayısıyla hatır senedi ve çeklerinden kaynaklanan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz. Nitekim Danıştay 4. Dairesinin 09.03.1976 tarih ve E.1975/2661, K.1976/582 sayılı kararında; hatır senedi mahiyetindeki bonolar için şüpheli alacak karşılığı yazılamayacağı belirtilmiştir.

2.2.10- Faktoring İşlemlerinde Şüpheli Alacak Uygulaması:

Faktoring, vadeli satış yapan firmaların her türlü mal ve hizmet satışından doğan alacak haklarını faktör adı verilen finansal kuruluşlara peşin bedel ile satmaları işlemidir. Faktoring işleminde faktör, satıcı firma ve borçlu firma olmak üzere temel olarak üç taraf bulunmaktadır.

Faktoring şirketleri, faktoring faaliyetleri ile doğrudan ilişkisi bulunmayan faaliyetler ile iştigal edemezler, teminat mektubu veremezler, mevduat veya her ne ad altında olursa olsun bir ivaz karşılığı para toplayamazlar (SPK'ya göre menkul kıymet ihracı ile uluslararası piyasalardan ödünç para alınması serbesttir), kambiyo senetlerine dayalı olsa bile, fatura veya alacağın bir mal veya hizmet satışından doğmuş olduğunu tevsik eden benzeri belgelerle ilişkilendirilemeyen alacakları satın alamazlar. Faktoring şirketleri, anonim şirket olarak faaliyet göstermektedirler.

Şüpheli alacaklara ilişkin olarak 213 VUK'un 323. maddesinde yapılan düzenleme bilhassa faktoring şirketlerinin karşılaştığı en önemli vergisel problemlerden biridir. Faktoring şirketleri-

nin tahsili şüpheli hale gelen faktoring alacakları için şüpheli alacak karşılığı ayırıp ayıramayacakları konusunda sağlanmış bir görüş birliği bulunmamaktadır.

İlk görüşe göre faktoring işlemleri nedeniyle şüpheli alacak karşılığı ayırmak mümkün olmakla birlikte, bu durum faktoring işleminin rücu edilemez olmasına bağlıdır. Rücu edilebilir faktoringde, alıcı riski faktoring şirketi tarafından üstlenilmez. Bu sistemde, satıcı vadeli satışlardan doğan alacaklarını faktoring şirketine rücu olarak devreder ve bu alacakların karşılığının belirli bir yüzdesini nakit olarak alır. Tahsilat işlemleri faktoring şirketi tarafından yürütülür, ancak tahsili gerçekleşmeyen alacaklar için faktoring şirketinin satıcıya rücu etme hakkı saklıdır. Rücu edilemez faktoringde ise tahsili gerçekleşmeyen alacaklar için faktoring şirketinin satıcıya rücu etme hakkı yoktur.

Diğer bir görüş, faktoring şirketlerinin hiçbir şekilde tahsili şüpheli hale gelen alacakları için şüpheli alacak karşılığı ayıramayacağını ileri sürmektedirler. Bu görüş; faktoring şirketlerinde faktoring işlemlerinden doğan ancak hasılat yazılmayan alacakların, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili bulunmaması ve daha önce hasılat hesaplarına intikal etmemesi görüşüyle gerekçelendirilmektedir⁹.

Esasen ikinci görüşle benzer gerekçeleri taşıyan ve bizim de katıldığımız üçüncü görüşe göre, karşılık ancak faktoring şirketi lehine kalacak kısım, diğer bir ifadeyle faktoring şirketlerinin bu

⁹ FİLİZ Aydın, "Şüpheli Alacaklarda Değerleme", Vergi Sorunları, Sayı:84, 2004, s.149

¹⁰ ÜREL Gürol, a.g.e., s.800

işlemlerinden elde ettiği gelir (komisyon+faiz) üzerinden ayrılabilir¹¹. Zira faktoring şirketinin hasılat kaydettiği tutar bu kısımdır ve temlike konu alacak hasılat hesaplarına kaydedilmediğinden bu alacak için karşılık ayırmak mümkün değildir.

2.3- Şüpheli Alacaklara İlişkin Örnek Uygulama:

İşletmenin müşterisi Hale Demirkan'dan olan 38.000-TL tutarındaki alacağının tahsili 15.10.2009 tarihinde şüpheli hale gelmiştir. Dönem içinde alacakla ilgili hukuki işlem başlatılmış ve Hale Demirkan'ın 15.000-TL'lik banka mevduat hesabı, alacağa karşılık bloke ettirilmiş olup yasal süreç devam etmektedir.

Alacağın şüpheli hale gelmesi ve karşılık ayrılmasına ilişkin muhasebe kayıtlarının aşağıdaki gibi olması gerekmektedir.

AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
-----15.10.2009-----		
128-Şüpheli Ticari Alacaklar	38.000	
120-Alıcılar		38.000
-Alacağın Şüpheli Hale Gelmesi		
-----31.12.2009-----		
654-Karşılık Giderleri	23.000	
129-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı		23.000
-Karşılık Ayrılması		

Davanın 18.06.2010 tarihinde sonuçlandığı ve alacağın tamamının tahsil edildiği varsayıldığında yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıda verilmiştir.

AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
-----18.06.2010-----		
100-Kasa	38.000	
129-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı	23.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar		38.000
644-Konusu Kalmayan Karşılıklar		23.000
-Alacağın Tamamının Tahsil Edilmesi		

15.10.2010 tarihinde alacağın bankada bloke edilen tutar dahil tahsilinin imkansız hale geldiği varsayıldığında yapılması gereken muhasebe kaydı aşağıda verilmiştir.

¹¹ KARTALOĞLU Emre, MENGÜVERDİ Umut, "Vergi Usul Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Şüpheli Alacak Karşılığı Ayırma Uygulaması ve Özellik Arz Eden Hususlar", Vergi Sorunları, Sayı:207, 2005, s.69

AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
-----15.10.2010-----		
129-Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı	23.000	
689- Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar	15.000	
128-Şüpheli Ticari Alacaklar		38.000
-Alacağın Tahsilinin İmkansız Hale Gelmesi		

3- DEĞERSİZ ALACAKLAR

VUK'un 322. maddesinde değersiz alacaklar aşağıdaki şekilde hüküm altına alınmıştır.

“Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacaktır.

Değersiz alacaklar bu mahiyete girdikleri tarihten itibaren tasarruf değerlerini kaybederek, mukayyet değerleri üzerinden zarara geçirilerek yok edilirler.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler ise, bu madde hükmüne giren değersiz alacakları gider kaydedilmek suretiyle yok edilirler.”

Söz konusu hüküm kapsamında, bir alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için kazai bir hükme göre tahsil imkanının kalmamış olması gerekmektedir. Alacağın tahsil olanağının kalmamış sayılabilmesi için de öncelikle tahsili için tüm yasal yollara başvurulması, gerekirse icra takibi yapılması, fakat yapılan başvuru ve takipler sonucunda alacağın ödenmeyeceğinin veya talep edilmesinin olanaksız hale gelmiş olduğunun (alacağın tahsilinin hukuken ve fiilen imkansız bir hale geldiğinin) mahkeme kararı ile tespit edilmiş olması gerekmektedir. Alaktan vazgeçildiğini gösteren kanaat verici bir vesikaya göre, alacağın tahsiline imkan kalmadığının anlaşılması gerekmektedir. Ancak, VUK'un 322. maddesinde belirtilen kanaat verici vesikadan ne kastedildiği konusunda yeterli açıklık yoktur. Alacaklar değersiz alacak hüviyetine büründükleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederek, mukayyet değerleri üzerinden sonuç hesaplarına zarar olarak intikal ettirilirlir.

3.1- Değersiz Alacak Uygulamasının Koşulları:

3.1.1- Alacak İş ve İşletme İlgili Olmalıdır.

Bir alacağın değersiz alacak olarak nitelendirilebilmesi için alacağın işletmenin normal ve mutat olarak yaptığı faaliyetleri sonucunda doğması ve işletme karının oluşumuna etkide bulunmuş olması gerekmektedir. Örneğin hatır senedi ve kefaletten doğan alacaklar değersiz alacak müessesesi kapsamında değerlendirilmez. Çünkü bu tür alacaklar ticari faaliyetin normal icaplarının bir sonucu olarak doğmamaktadır.

3.1.2- Alacak Ticari Ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi Ve Devam Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır.

Alacağın vergi kanunlarına göre değersiz sayılabilmesi için öncelikle bu alacağın, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve devam ettirilmesi için yapılan ticari ve zirai faaliyetin normal icapları dahilinde doğmuş olması gerekmektedir. Ticari ve zirai kazançlar, tahakkuk esasının cari olduğu ka-

zançlardır. Değersiz alacakların temelinde, şüpheli alacaklar da olduğu gibi tahakkuk esası yatmaktadır. Ancak şüpheli alacaklar karşılık ayırmak suretiyle giderleştirilirken, değersiz alacaklar doğrudan zarar yazılarak yok edilirler.

3.1.3- Alacak, Bilanço veya İşletme Hesabı Esasında Defter Tutan İşletmelere Ait Olmalıdır

VUK'un 323. maddesine göre şüpheli ticari alacaklara karşılık ayırabilmek için bilanço esasına göre defter tutulması gerekirken, aynı Kanun'un 322. maddesi uyarınca hem bilanço hem de işletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler değersiz alacak uygulamasından yararlanabilir.

3.1.4- Alacağın Tahsili Yargısal Bir Karara veya Kanaat Verici Bir Belgeye Göre İmkansız Hale Gelmelidir

Değersiz alacaklara ilişkin kanuni düzenlemeler de anlaşılacağı üzere bir alacağın değersiz alacak kapsamında değerlendirilebilmesi için, yargı kararına göre tahsil edilemez duruma geldiğinin belgelenmesi veya alacaktan vazgeçildiğini gösteren kanaat verici bir belgenin bulunması gerekmektedir.

Kazai bir hükümden maksat, alacağın tahsil edilme imkanının kalmadığını gösteren bir mahkeme kararıdır. Ancak maddede belirtilen kanaat verici vesikadan ne anlaşılması gerektiği belirsizdir. Prensip olarak alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için, alacaklının bu alacağın tahsili için bütün yasal yolları denemesi ve buna rağmen alacağın fiilen ve hukuken tahsiline artık imkan kalmamış olması gerekir. Bu konuda her belge ve olay ayrı ayrı değerlendirilmeli, ilgili olayın ger-

çek yönü araştırılmalı, bunlardan sonra vesikalar kanaat verici bulunursa; alacağın değersiz hale geldiği kabul edilmelidir.

Maliye Bakanlığının muktezalari ve Danıştay kararları dikkate alınarak bir alacağın değersiz alacak olarak sayılması için kanaat verici vesikalara örnek olarak aşağıdaki belgeler sayılabilir.

- Alacaktan vazgeçildiğine dair konkordato antlaşması,
- Mahkeme huzurunda alacaktan vazgeçildiğine ilişkin olarak düzenlenmiş belgeler,
- Borçlunun ülkeyi terk ettiğini belirleyen resmi makam belgeleri,
- Borçlunun herhangi bir mal varlığı bırakmadan ölümü ve mirasçılarında mirası reddettiklerine dair resmi belgeler,
- Borçlunun ölümü ve mirasçılarının bulunmadığını kanıtlayan resmi soruşturma belgesi,
- Borçlunun alacaklı tarafından açılan davayı kazandığına dair mahkeme kararı,
- Borçlunun dolandırıcılıktan mahkum olması ve herhangi bir malvarlığı bulunmadığını belirleyen resmi evrak,
- Dava veya icra takibinin zamanaşımı yönünden reddedilerek sonuçsuz kalması,
- Borçlunun Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre tasfiye edildiğini gösteren belgeler,
- Borçlu hakkında verilen gaiplik kararı,
- Borçlunun adresinin saptanamaması nedeniyle icra takibat dosyasının kaldırıldığını gösteren icra memurluğu yazısı,
- Finansal yeniden yapılandırma çerçeve anlaşmaları nedeniyle tahsilinden vazgeçilen alacaklara ilişkin belgeler,
- Gerek doğuşu gerekse vazgeçilmesi bakımından belli ve inandırıcı sebepleri olmak kaydıyla, alacaktan vazgeçildiğini gösteren anlaşmalar.

3.2- Değersiz Alacaklarla İlgili Özellik**Arz Eden Durumlar:****3.2.1- Aciz Vesikası:**

6183 sayılı Kanunun 75. maddesi uyarınca, yapılan takip sonunda, borçlunun haczi caiz malı olmadığı veya bulunan malların satış bedeli borcunu karşılamadığı takdirde borçlu aciz halinde sayılır. Yapılan takip safhalarıyla bakiye borç miktarı bir aciz fişinde gösterilerek aciz hali tespit olunur.

Aciz vesikası bir alacağın değersiz hale gelmesi için yeterli bir belge değildir. Zira bu belgeye bağlanan alacaklar kesin olarak değerini yitirmemiştir. Hatta alacaklının durumu aciz vesikası ile kısmen kuvvetlendirilmiş olur. Çünkü alacaklı bu belgeyi aldıktan sonraki devrede alacağını ispat ile yükümlü olmayıp, sadece aciz belgesini ibraz etmekle yetinecektir. Ayrıca aciz vesikasına bağlanmış borç zamanaşımına tabi olmayıp, bu vesika daha sonraki yıllarda da alacağın takip edilmesine imkan sağlar. Buna göre borçlunun daha sonraki yıllarda ödeme gücünü tekrar kazanması halinde, alacağın tahsil edilme imkanı vardır.

Dolayısıyla aciz vesikasına dayanılarak bir alacağın değersiz alacak olarak kabulü mümkün bulunmamaktadır. Ancak, aciz vesikasına dayanılarak şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Danıştay 4. Dairesinin 10.01.1984 tarih ve E.1982/8216, K.1984/98 sayılı kararında, aciz vesikasına bağlanan alacakların değersiz alacak olarak kabul edilemeyeceği yönünde hüküm verilmiştir.

3.2.2- Uzun Süre Tahsili Mümkün**Olmayan Alacaklar**

Açılan dava ve yapılan icrai takibat neticesin-

de tahsil edilemeyen alacak için öncelikle karşılık ayrılır. Devam eden yıllarda da alacağın takibine mümkün olan bütün hukuki yollardan devam edilir. Ancak bu süreç için de alacağın uzun yıllar tahsil edilemeyeceği tespit olunursa ya da daha davanın açıldığı ilk yıl alacağın uzun yıllar tahsilinin mümkün olmadığı görülüyorsa, bu alacak değersiz alacak olarak kabul edilebilir¹².

Danıştay 4. Dairesinin 03.03.1965 tarih ve E.62/5424, K.65/789 sayılı kararına göre; 15 yıla mahkum olan ve 21 milyon hazine alacağını ödemeye mali iktidarı müsait olmayan kimseden alacağı olan kimse bu alacağı değersiz alacak olarak kaydedebilir.

3.2.3- Değersiz Alacağın Zarar**Yazılacağı Dönem**

Dönemsellik ilkesi gereği olarak, alacağın değersiz hale geldiği dönemde zarar yazılması gereklidir. Zira VUK'un 322.maddesinde; değersiz alacakların bu mahiyete girdikleri tarihte, tasarruf değerini kaybettikleri ve mukayyet değerleri zarara kaydedilmek suretiyle yok edilecekleri belirtilmektedir. İlgili olduğu yıllarda zarar yazılmayan değersiz alacaklar sonraki dönemlerde zarara intikal ettirilemez.

Zarar kaydedilen değersiz alacak tutarı daha sonraki yıllarda kısmen veya tamamen tahsil edilirse, bilanço esasına göre defter tutanlar kar olarak, işletme hesabı esasına göre defter tutanlar hasılat olarak bu tutarı kayıtlarına intikal ettirmelidirler.

3.2.4- Değersiz Alacaklar ve KDV

Değersiz alacağa ilişkin mal teslimi veya hiz-

¹² ÖZTÜRK Bünyamin, "Dönemsonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007, s.147

met ifası bedeline ait KDV'nin değersiz alacak yazılabileceği ve zarara geçirilerek yok edilebileceğine ilişkin herhangi bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ancak daha önce de açıklandığı üzere, 334 Sıra No'lu VUK Genel Tebliğinde, katma değer vergisinin ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacak olduğu ve buna göre VUK'un 323. maddesinde belirtilen şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemlerde kayıtlarına girmesi ve KDV beyannamelerinde beyan edilmesi halinde karşılık ayrılacağı belirtilmiştir. Katılmadığımız bu düzenleme dikkate alındığında, tahsili mümkün olmayan KDV'nin değersiz alacak olarak zarara geçirilmesinde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

3.3- Değersiz Alacaklara İlişkin Örnek Uygulama:

Tatlı Ltd. Şti.nin Gözde Ltd. Şti.ye senetsiz 10.000,00-TL borcu bulunmaktadır. Mali durumu bozuk olan Tatlı Ltd. Şti. 06.08.2008 tarihinde icra tetkik merciine başvurarak konkordato talebinde bulunmuştur. Konkordato süreci sonucunda yapılan konkordato antlaşması Ticaret Mahkemesince 17.11.2008 tarihinde tasdik edilmiştir. Konkordato antlaşmasında Tatlı Ltd. Şti. nin borcunun % 60'ını ödemek suretiyle tüm borcundan kurtulacağı belirtilmiştir. Bu durumda alacaklı Gözde Ltd. Şti.nin yapması gereken muhasebe kaydı şöyledir:

AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
-----17.11.2008----- 689-Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar 120-Alıcılar -Değersiz Alacağın Zarara Geçirilmesi	4.000	4.000
-----31.12.2008----- 690-Dönem Karı Veya Zararı 689-Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar -Değersiz Alacağa İlişkin Dönem Sonu Kaydı	4.000	4.000

4- VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

Değersiz hale gelen bir alacağı, alacaklı zarar yazarken, bu alacağın borçlusunun da ödemekten kurtulduğu bu tutarı kar yazması gerekir. Değersiz alacaklar için VUK'un 322. maddesinde yapılan düzenlemenin simetriği sayılabilecek bir ifadesi de, borçlu yönünden vazgeçilen alacaklar başlığı aynısı Kanunu'nun 324. maddesinde yer almaktadır. Buna göre vazgeçilen alacaklar, konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklardır. Bu alacaklar borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu alacağın içeriği alacaktan vazgeçilen yılın sonundan başlayarak üç yıl içerisinde zararlar itfa edilmediği takdirde kar hesabına nakledilir.

Bu maddeye göre alacağın konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilmiş olmalıdır. Bu durumda vazgeçilen alacak, alacaklı için zarar, borçlu için kar olacaktır. Vazgeçilen alacakları, değersiz alacaklardan ayıran nokta budur. Alacağın değersiz hale geldiğini kabul etmek için kaza-

i bir hükme veya kanaat getirici bir belgeye ihtiyaç varken, vazgeçilen alacaklar için böyle bir belge aranmamaktadır. Kanun alacaklının rızasıyla alacağından vazgeçtiğini gösteren konkordatoyu veya sulh yolunu yeterli kabul etmektedir. Zira vazgeçilen alacak borçlu yönünden gelir sayılmaktadır.

Konkordato, ödeme kabiliyeti azalan bir borçlunun alacaklıları ile anlaşmak suretiyle borcundan kısmen kurtulmasıdır. Konkordatonun hüküm ifade edebilmesi için alacaklının borçlunun hazırladığı teklifi kabul etmesi gerekir. Konkordatoyu belgelemekte bir güçlük bulunmakla birlikte sulh yoluyla vazgeçilen alacaklar için hukuki bir prosedüre gerek veya anlaşmanın şekle tabi olup olmadığı konusunda Kanun'da bir açıklık yoktur. Ancak VUK'a eklenen geçici 24. maddeye ilişkin olarak yayımlanan 284 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği ile sulh anlaşmasının notere tasdik ettirilmesi veya noter huzurunda düzenlenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Vazgeçilen alacak için borçlu, defterlerinde özel bir karşılık hesabı açar. Bu hüküm nedeniyle işletme hesabında defter tutanların vazgeçilen alacak için karşılık ayıramayacakları dolayısıyla doğrudan gelir yazacaklarının kabulü gerekir. Karşılık hesabına alınan alacak miktarı, üç yıl içinde çıkacak zararlar mahsup edilmek üzere bekletilir. Bu sürede mahsup edilemeyen karşılık tutarı kar hesabına alınır. Üç yıllık süre karşılığın ayrıldığı hesap döneminden başlar.

VUK'da ödemesinden vazgeçilen borcun üç yıl karşılık hesaplarında tutulması gerektiği belirtilmiş ancak üç yıllık süre dolmadan işin terk edilmesi, işletmenin tasfiye veya devir edilmesi veya ölüm gibi durumlarda ne yapılması gerektiği belirtilmemiştir. Kanaatimize göre söz konusu

üç yıldan önce işin terki, devri veya işletmenin tasfiyesi halinde bu kararın o yılın matrahına eklenmesi gerekmektedir.

4.1- Konkordato Yoluyla Alınmasından

Vazgeçilen Alacaklar:

Konkordato müessesine ilişkin yasal düzenlemeler İcra ve İflas Kanunu'nun 285. ve 309. maddelerinde yapılmış olup, ödeme güçlüğü içinde bulunan borçlunun alacaklıları ile yargı mercilerinin huzurunda anlaşmak üzere, borçlunun, alacaklıların en az üçte iki çoğunluğuyla yaptığı ve kabul etmeyen diğer alacaklıları da bağlayan, alacaklıların alacağın belli bir yüzdesinden vazgeçtiklerini gösteren bir sözleşmedir. Alacaklıların, alacaklarının belli bir yüzdesinden feragat etmeleri şeklinde yapılan konkordatoya "tenzilat konkordatosu", alacakların borçluya yeni bir vade tanımları veya borçları taksit bağlamaları şeklinde ortaya çıkan konkordatoya ise "vade konkordatosu" adı verilmektedir.

Tenzilat konkordatosu sonucu tahsilinden vazgeçilen alacak kısmı alacaklılar açısından değersiz alacaktır. Alacaklılar açısından, alacağın bu kısmı mukayyet değeriyle zarar olarak sonuç hesaplarına intikal ettirilir.

Vade konkordatoları ise, alacaklının alacağından vazgeçtiğini göstermeyip; alacağın tamamının borçluya tanınan vadede tahsil edileceğini ifade etmektedir. Bu nedenle vade konkordatolarına istinaden vadesi uzatılmış olan alacaklar için karşılık ayrılması mümkün olmadığı gibi, değersiz alacak olarak sonuç hesaplarına zarar olarak intikal ettirilmesi de mümkün değildir.

Danıştay 4. Dairesinin 13.02.1973 tarih ve E.1971/6636, K.1973/524 sayılı kararında, ticaret mahkemesince onanma kararı olmadıkça,

konkordato anlaşmasının hüküm ifade edemeyeceği ve anlaşmaya konu alacak zarar olarak kaydedilemeyeceği belirtilmiştir.

4.2- Sulh Yoluyla Alınmasından Vazgeçilen Alacaklar:

Sulh, iki tarafın karşılıklı istekleriyle var olan bir anlaşmazlığı ortadan kaldırmaları veya anlaşmazlığın ortaya çıkmasına engel olmalarıdır. Hukuk yargılamasında sulh, tarafların serbestçe üzerinde tasarruf edebilecekleri konularda olur. Taraflar arasındaki uyuşmazlığa son veren bir akit olan sulh, mahkeme önünde yapılacağı gibi mahkeme dışında da yapılabilir.

Sulh, konkordatodan farklı olarak, belli kanuni prosedür içermemektedir. Bir anlaşma olan sulhun herhangi bir şekle tabi bulunup bulunmadığı konusunda Kanunda bir açıklık yoktur. Buna karşılık 284 Sıra No'lu VUK Genel Tebliği ile sulh anlaşmasının notere tasdik ettirilmesi veya noter huzurunda düzenlenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

4.3- Vazgeçilen Alacaklar ve KDV:

Vazgeçilen alacaklar, VUK'un 324. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; vazgeçilen alacaklar, konkordato ve sulh yolu ile alınmasından vazgeçilen alacaklardır. Bu tür alacaklar, alacaklı yönünden değersiz alacak hükmündedir. Kanun hükmü tektik edildiğinde vazgeçilen alacaklarda genel olarak alacaklının rızası bulunduğu görülmektedir. Bu itibarla vazgeçilen alacaklara ilişkin KDV'yi, VUK'un 324. maddesi kapsamında değerlendirmek ve vergi alacağına tekabül eden tutarı zarar yazmak mümkün değildir.

Vazgeçilen Değersiz Alacaklara İlişkin Örnek Uygulama:

Vazgeçilen alacak için borçlu, defterlerinde özel bir karşılık hesabı açar. İşletme hesabında defter tutanların vazgeçilen alacak için karşılık ayıramayacak olmaları dolayısıyla doğrudan gelir yazmaları gerekir. Karşılık hesabına alınan alacak miktarı, üç yıl içinde çıkacak zararlar mahsup edilmek üzere bekletilir. Bu sürede mahsup edilmeyen karşılık kar hesabına alınır. Alacağın vazgeçildiği işletme bünyesinde, bekleme süresi içerisinde doğan zarar, öncelikle karşılık hesabına alınmış olan vazgeçilen alaktan mahsup edilir. Geçmiş yıl zararları kaynağı ne olursa olsun üç yıllık bekleme süresi içinde vazgeçilen alaktan mahsup edilemez.

Örnek: E&G A.Ş., 2008 yılında müşterisi RUN A.Ş. ye 30.000-TL tutarında ticari mal satmış ve daha sonra ödeme gücüne düşen RUN A.Ş, aynı yıl içinde konkordato ilan etmiştir. Bu aşamada konkordato anlaşmasına göre alacağın 12.500-TL tutarındaki kısmının tahsilinden vazgeçilmiştir. RUN A.Ş. 2008 yılında 2.500-TL, 2009 yılında ise 3.000-TL tutarında zarar, 2010 yılında 1.500-TL kar etmiştir.

Yukarıda yer alan bilgiler göre E&G A.Ş. tarafından yapılacak muhasebe kayıtları aşağıda verilmiştir.

AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
----- 689-Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar 120-Alıcılar -Değersiz Alacağın Zarara Geçirilmesi	12.500	12.5000
-----31.12.2008----- 690-Dönem Karı Veya Zararı 689-Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar -Değersiz Alacağa İlişkin Dönem Sonu Kaydı	12.500	12.500

RUN A.Ş. tarafından yapılacak muhasebe kayıtlarının ise aşağıda şekilde olması gerekmektedir.

AÇIKLAMA	BORÇ	ALACAK
----- 320-Satıcılar 549-Özel Fonlar -Değersiz Alacağın Zarara Geçirilmesi	12.500	12.5000
-----31.12.2008----- 549-Özel Fonlar 679-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar -Özel Fona Alınan Tutarın 2008 Yılı Zararına Mahsubu	2.500	2.500
-----31.12.2008----- 679-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar 690-Dönem Karı Veya Zararı -Özel Fona Alınan Tutarın 2008 Yılı Zararına Mahsubu	2.500	2.500
-----31.12.2009----- 549-Özel Fonlar 679-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar -Özel Fona Alınan Tutarın 2009 Yılı Zararına Mahsubu	3.000	3.000
-----31.12.2009----- 679-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar 690-Dönem Karı Veya Zararı -Özel Fona Alınan Tutarın 2009 Yılı Zararına Mahsubu	3.000	3.000
-----31.12.2010----- 549-Özel Fonlar 679-Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar -Zararla Mahsup Edilemeyen Kısımın 2010 Yılı Karına Aktarılması	7.000	7.000

5- SONUÇ

VUK'da yer alan şüpheli alacaklar, vazgeçilen alacaklar ve değersiz alacaklar aynı zamanda vergi planlaması aracıdır. Bu düzenlemeler işletmelerin dönem sonuçlarını doğru olarak tespit edebilmeleri ve üçüncü kişilere doğru bilanço ve gelir tablosu sunabilmeleri için Kanun'un öngörülen şartları yerine getirmek suretiyle yararlanabilecekleri haklarıdır.

VUK'un 323. maddesinde, ticari ve zira-i kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla dava veya icra safhasında bulunan alacaklar ve yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar, şüpheli alacak sayılmaktadır.

VUK'un 322. maddesine göre, kaza-i bir hükme veya kanaat verici bir vesikaya göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacaktır. Mezkur Kanunun 324. maddesinde düzenlenen vazgeçilen alacaklar, konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklardır. Bu alacaklar borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu alacaklar üç yıl içerisinde işletmede oluşan zararlar ile mahsup edilememesi durumunda üçüncü yılın sonunda gelir hesaplarına intikal ettirilir. Değersiz ve vazgeçilen alacaklar müesseseleri karşılıklı olarak işleyen bir mekanizmaya sahiptir.

KAYNAKÇA

- DURAK Gündoğan, "Şüpheli Alacakların Giderleştirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi", Yaklaşım, Sayı:169, 2007
- ERKEN Senem, AKER Hafize, "Şüpheli Alacaklar Karşılıkları ve Muhasebeleştirilmesi", Vergi Raporu, Sayı:111, 2008
- FİLİZ Aydın, "Şüpheli Alacaklarda Değerleme", Vergi Sorunları, Sayı:84, 2004
- KARTALOĞLU Emre, MENGÜVERDİ Umut, "Vergi Usul Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Şüpheli Alacak Karşılığı Ayırma Uygulaması ve Özellik Arz Eden Hususlar", Vergi Sorunları, Sayı:207, 2005
- KÜÇÜK Muzaffer, "İflasın Ertelenmesi Şüp-

heli Alacak Karşılığı Ayırmayı Engeller mi?", Vergi Dünyası, Sayı:339, 2009

- ÖZTÜRK Bünyamin, "Dönemsonu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007
- ÖZTÜRK Bünyamin, ÖZER Mustafa, "Dönem Sonu Envanter ve Değerleme İşlemleri", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2003
- ÜREL Gürol, "Güncel Vergi Usul Uygulaması", Maliye ve Hukuk Yayınları, 2007, Ankara